

державних гарантій виключно через проходження конкурентний та відкритих(публічних) процедур.

Саме такий підхід, як вбачається, забезпечить в майбутньому дієвість, ефективність інституту державної гарантії, зменшить бюрократичну тяганину, впровадить конкурентні засади у процес державного гарантування, як наслідок знищить корупційну складову та надасть змогу використовувати даний господарсько-правовий інститут на благо публічним економічним інтересам держави.

Список використаної літератури:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 50/№ 50-51. — Ст. 572.
2. Гофман О. Р. Державна гарантія як засіб забезпечення виконання господарських зобов'язань: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.04. — «Господарське право; господарське процесуальне право» / О. Р. Гофман. — Одеса. — 2014. — 20 с.

КАРТУЗОВ М. Ю.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри господарського права і процесу, кандидат юридичних наук

НОВИЙ ЕТАП РЕФОРМУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Відповідно до положень Конституції України Україна є правовою державою, в якій права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість її діяльності. Головним обов'язком держави є забезпечення прав і свобод людини. Новелою чинного законодавства України є превалювання принципу верховенства права, реалізація якого є неможливою без ефективного судового та альтернативного захисту прав, свобод та інтересів особи.

На недосконалість судового захисту в Україні неодноразово вказував у своїх рішеннях щодо України Європейський суд з прав людини, вказуючи на такі проблеми української судової системи, як недостатня правова визначеність, недотримання розумних строків розгляду справ, обмеження права доступу до суду, недостатнє дотримання принципів незалежності і неупередженості суду тощо.

Для ефективної реалізації права на ефективний захист прав, свобод та інтересів особи в Україні необхідні як інституційні зміни, так і зміни процесуального законодавства. Спробою визначення обсягу та наповнення необхідних у процесуальному законодавстві змін є Стратегія

реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, яка схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276. В цієї Стратегії наведено аналіз недоліків у правовому регулюванні як системи судоустрою, так і судочинства України, визначено основні напрями реформування цих галузей законодавства, в тому числі підвищення ефективності правосуддя та оптимізація повноважень судів різних юрисдикцій.

В частини інституційних змін, спрямованих на забезпечення здійснення правосуддя професійними та незалежними суддями, в 2015-2016 роках були прийняті Закони України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», «Про забезпечення права на справедливий суд», «Про судоустрій та статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя». Однак, ці зміни торкалися тільки оновлення суддівського корпусу та формування нової структури Верховного Суду України.

Подоланню процесуальних проблем, які перешкоджають ефективному захисту прав, свобод та інтересів особи присвячений законопроект «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів».

Автори законопроекту визначили процесуальні проблеми, які мають бути вирішені у разі прийняття вищезазначеного законопроекту:

- формальне ставлення судів до дотримання конституційних та встановлених законом принципів судочинства, в тому числі змагальності сторін;

- недостатній рівень єдності та послідовності правозастосовної практики;

- недосконалість, а подекуди — відсутність ефективних процесуальних інструментів для захисту прав та інтересів осіб, які звертаються до суду;

- недосконалість правил та неузгодженість в розмежуванні юрисдикції судів;

- надмірна тривалість розгляду справ та відсутність правової визначеності через практично необмежені можливості перегляду рішення суду по суті спору;

- невиправдані формальні та неформальні обмеження у використанні деяких засобів доказування;

- абсолютизація принципу поширення юрисдикції судів на всі правовідносини;

- нерозвиненість інструментів підтримки системи альтернативних способів вирішення спорів;

- надмірні витрати організаційних, людських та фінансових ресурсів для розгляду судом справ незначної складності та таких, спір в яких фактично відсутній;

- низький рівень правової культури учасників процесу, зловживання процесуальними правами та невиконання процесуальних обов'язків,

поєднані з неефективними заходами відповідальності за порушення правил судового процесу.

Автори законопроекту вважають, що запропонований законопроект може сприяти подоланню вищевказаних проблем. Розглянемо, яким чином мають бути вирішені проблеми чинного процесуального законодавства України.

Першочерговим завданням реформування господарського судочинства має бути провадження ефективного захисту прав особи, яка звертається до суду, як превалюючого завдання судочинства.

При прийнятті процесуальних рішень і застосуванні будь-яких процесуальних норм суд має керуватися, у першу чергу, основним завданням судочинства, яким є ефективний захист прав та інтересів особи. На цьому ж принципі базується і право суду застосувати на вимогу особи, яка звернулася до суду, спосіб захисту її права, який не передбачений законом або договором, якщо передбачені законом або договором способи не забезпечують ефективного захисту такого права.

Для реалізації цього завдання суду має надаватися ряд дискреційних повноважень при вирішенні процесуальних питань.

1. Змагальність, диспозитивність та пропорційність як засади судочинства.

Законопроект передбачає низку змін, направлених на забезпечення таких засад судочинства, як змагальність, диспозитивність та пропорційність.

Переважна більшість процесуальних повноважень суду переглянута виходячи з принципу виконання судом у цивільному та господарському процесах більш ролі арбітра, ніж слідчого. Тобто, законодавець пропонує відмовитися від так званого «інквізиційного» стилю ведення судового процесу, який є характерним не тільки для країн колишнього СРСР, а і для країн континентальної системи права, та перейти до «змагального» (adversarial) стилю ведення судового процесу, де ведучу роль грає адвокат.

Збільшено рівень диспозитивності судочинства: докази, включаючи висновки експертів, подаються виключно сторонами; суд витребує докази і призначає судову експертизу лише у визначених законом випадках. Вважаємо, що принцип диспозитивності вже використовувався у господарському процесі після проведення малої судової реформи 2010 року – суд міг витребувати докази з власної ініціативи тільки до початку розгляду справи по суті. Звуження ролі суду у господарському судочинстві може призвести до катастрофічних наслідків, враховуючи те, що більшість адвокатів знайома з «змагальним» стилем ведення судового процесу тільки по американським фільмам. Інститут трасту дуже плідно працює в країнах англо-саксонської системи права, але усі пам'ятають невдалу спробу імплементації довірчих товариств в правове поле України. Вважаємо, що в справі імплементації принципів

змагальності та диспозитивності в господарському судочинстві вкрай необхідна поступовість.

Законопроект (ст. 16) також використовує принцип пропорційності, відповідно до якого суд зважає доцільність процесуальних дій порівняно із завданням судочинства, значенням справи, ціною позову, розміром судових витрат, визначає вид забезпечення позову, розмір зустрічного забезпечення, розподіляє судові витрати, визначає строки подання заяв по суті справи, вживає заходів процесуального примусу тощо. З урахуванням принципу диспозитивності сторонам надається фактична, а не формальна свобода на будь-якій стадії судового процесу відмовитись від позову або укласти мирову угоду, предмет якої до того ж (на відміну від чинних правил) може виходити за межі предмета спору, якщо це не порушує вимоги закону і права третіх осіб.

2. Нові правила юрисдикції та підсудності

Авторами законопроекту заявлено, що «відповідно до нових правил юрисдикції та підсудності юрисдикція між загальними, господарськими та адміністративними судами розмежовується залежно, в першу чергу, від предмета спору, а не суб'єктного складу сторін», але насправді правила визначення компетенції господарських судів не змінилися.

Автори законопроекту, з метою попередження юрисдикційних спорів та «дублювання» цивільних, господарських, адміністративних справ, пропонують ввести поняття «похідних вимог», які в окремих випадках можуть бути об'єднані з основними, навіть, якщо окремо вони мали б розглядатися за різними правилами судочинства. Але ці механізми вже використовувалися у ГПКУ, зокрема в частині «похідних» вимог у справах про банкрутство.

Також до кодексів включено низку механізмів, які мають запобігати маніпуляціям з визначенням підсудності.

3. Розширення засобів доказування, дієві механізми забезпечення доказів та позову.

Крім упорядкування і доопрацювання норм, що стосуються способів захисту, кодекси доповнено новелами, які, зокрема, регулюють визначення, порядок надання та дослідження електронних доказів, проведення експертизи не тільки на підставі ухвали суду, а й на замовлення учасників справи тощо.

Правила господарського процесу доповнено нормами, які дозволяють використовувати показання свідків як субсидіарне джерело доказів.

Як вже зазначалось, новими правилами цивільного і господарського видів судочинства передбачається право суду застосувати способи забезпечення позову і доказів не тільки у спосіб, визначений законом або договором, але і в будь-який інший спосіб, який ефективно захищає порушене право позивача, якщо такий спосіб не суперечить закону.

Новелою, що довго очікувалась спеціалістами господарського процесу, є застосування інституту зустрічного забезпечення у різних формах, яка має збалансовувати «систему стримань та противаг».

За допомогою інституту зустрічного забезпечення заявник має обов'язок відшкодування шкоди, завданої відповідачу необґрунтованим забезпеченням позову.

Також інтересною новелою є застосування у господарському процесі системи автоматизованого арешту коштів, за допомогою якої господарські суди зможуть у спрощеному порядку вживати забезпечувальні заходи у вигляді накладення арешту на грошові кошти, які знаходяться на банківських рахунках сторін спору. Але цей механізм є новим и зрозуміло, що потрібен час і практика для його успішного використання.

РИКОВА О. М.

Одеський апеляційний господарський суд,
помічник судді, кандидат юридичних наук

РЕФОРМУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: РЕФОРМА ПРАВОСУДДЯ ЧИ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ?

Поза сумнівом, реформа правосуддя в Україні є нагальною, її відсутність гальмує проведення багатьох інших реформ.

В рамках реформування процесуального законодавства Радою з питань судової реформи розроблений законопроект «Про внесення змін до процесуальних кодексів, у тому числі і до Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів» [1].

Суттєвих змін зазнало багато інститутів, зокрема, інститути доказового права, забезпечення позову, попередніх забезпечувальних заходів, а також передбачено запровадження нових інститутів (введення інституту свідків, введення інституту врегулювання спору суддею). Редакція нового ГПК України змінює традиційний підхід до видів провадження в господарському судочинстві: крім загального позовного, передбачає спрощене позовне та наказне провадження [2].

Такий законодавчий хід визвав численні дискусії серед вчених, праників та правознавців, оскільки означене реформування, на перший погляд, здається величезним кроком вперед до такої бажаної судової реформи. Поряд з цим, новації законопроекту оцінюються доволі критично, оскільки реалізовано методологічно хибний підхід до надмірного регулювання процесуальної діяльності та обмеження самостійності суду у визначенні порядку слухання справи, що несе загрозу використання приписів закону для зловживання процесуальними правами, зволікання процесу та спотворення його завдань.